

Létkérdés a közösségek megerősítése

Interjú dr. Balácsi Károllyal

A Nemzeti Művelődési Intézet a megfelelő szakmai háttér kialakításához igénybe veszi az idősebb közművelődési szakemberek tapasztalatát, ilyen irányú információkat is összegyűjt. Ennek a csoportnak tagja dr. Balácsi Károly művelődéstörténész, település- és közösségfejlesztő, nyugalmazott főiskolai tanár. Egykoron a bajai Eötvös József és a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola közművelődési tanszékeinek vezetője, a Sárospataki Népfőiskola Egyesület alapító elnöke volt. Legendás élet- és szakmaszeretete nyugalmazását követően is töretlen, aktív résztvevője a népfőiskolai szakmai eseményeknek, könyvet ír, szerkeszt, és természetesen oszlopos tagja a Nemzeti Művelődési Intézet szenior műhelyének.

Hévízi Róbert: *Hogyan került kapcsolatba a kultúrával, a közösségi művelődéssel?*

dr. Balácsi Károly: Felnőtté válásom akkor vette kezdetét, amikor a közel félezer éves múltú Sárospataki Református Kollégium jogutódjának számító intézmény hallgatója lettem, azaz befogadott a pataki diákok halhatatlan családi közössége. Ott, az egyházi gyűjtemények Nagykönyvtárában leltem rá olyan rejtett kincsekre, amelyek

hez máshol nem juthattam volna hozzá. Éppen egy egzisztencialista művet tanulmányoztam, amikor Újszászy Kálmán professzor úr – mint szürke köpenyes könyvtáros – felfigyelt a tiltott gyümölcsöt fogyasztó diákra, szóba elegyedett vele és számos értékes, máshol elérhetetlen könyvre, témára terelte figyelmét. Tőle hallottam először a két háború közötti népfőiskolai mozgalomról is. Sárospatakot akkoriban – a hatvanas években – megpróbálta ugyan a hatalom a szürke átlagba süllyeszteni, ám a nagy kulturális tradícióval rendelkező iskolaváros még mindig egy európai távlatosságú helyi közösség volt, habár formális rangon csak egy községgé lefokozott lokalitás. A szólás mégis úgy tartotta, hogy patakon még a kövek is nevelnek... Ahogy később másik mesteremtől, Vekerdi Lászlótól hallottam az ELTÉ-n, egy jó iskolához jó tanárok és jó könyvek kellene. Nos, itt megvolt mind a kettő.

A könyves kultúra volt tehát az a közeg, amelyben – talán az utolsó nemzedék tagjaként – felnöttem és megtanultam becsülni a művelődés eme kiérlelt formáját. Majd két évtized múltán vissza is hívtak tanárnak, annak az Alma Maternek a falai közé, ahol valamikor

diák voltam. Ez is egy régi, bevált hagyomány volt Patakon.

Ami a közösségi művelődés fogalmat illeti, ez már a mi generációnk szóalkotása. Sok alakváltáson esett át a szakma az elmúlt évszázad alatt, ahogy a történelmünk is. Voltunk népművelők, közművelődési előadók, kulturális menedzserek, közösségsszervezők, -fejlesztők, animátorok, andragógusok, egyebek – azért persze a kollégák java mindig látta a kontinuitást a néptanító-népművelő szerepkörtől a mai változatokig. Külhoni tanulmányútjaink során, látva az iskolán kívüli művelődés sokszínűségét, gondoltuk ki ezt a formát, amely egyaránt hangsúlyozza a művelődés fontosságát és annak a közösségben való létformáját. No

és a közösség ügye, mesterségünk címere.

H. R.: *Milyen intézményekben dolgozott és milyen beosztásban?*

dr. B. K.: Az iskolai és iskolán kívüli művelődés csaknem minden szektorában megfordultam, a (hajjaj, több mint) fél évszázados munkásságom során. Voltam falusi tanító, iskola- és klubkönyvtárvezető, középiskolai tanár, művelődési központ igazgató, népművelési felügyelő a közigazgatásban, főiskolai oktató, tanszékvezető, főigazgató-helyettes a szakmai képzésben, felnőttképző a filmklubokban, olvasótáborokban és népfőiskolákon, mégsem gondolom, hogy hűtlenül elhagytam volna bármelyik munkahelyemet, foglalkozásomat. Hitem szerint az *egyetemes magyar művelődés* szolgálatában álltam mindvégig. Sikerek és kudarcok közepette, folyamatosan tanultam és tanulva tanítottam. Máshoz nem is értek.

Konkrétabban, az első munkahelyemnek egy pár száz lelkes bodrogközi falut választottam. Bár jeles eredménnyel diplomáztam Patakon, feleségemmel együtt a klasszikus néptanítói-népművelői munkát választottuk Semjénben. Sokat köszönhetek annak a falunak, amely elvárásaival és megelőlegezett bizalmával rávezetett feladataimra, majd hitelesítette klasszikus szerepkörömet. Mondhatom, hogy miattuk tanultam meg kölcsönző könyvtárat és négy szólamú kórust vezetni, valamint faliórát javítani, mivel a kántortanító elődöm mindent tudta.

E tanulóévek után (miközben a pesti bölcsészkaron folytattam tanári és közművelődési tanulmányokat és szereztem doktori címet) dolgoztam *népművelési felügyelőként*, Kazinczy hűlt helyén, a sátoraljaújrhelyi járási hivatalban, voltam gimnáziumi óraadó és *művelődési központ igazgató* Szobon, de a leg-huzamosabban szakmai képzések

Koppánymonostoron, a MAG-ház udvarán

ben vettem részt a felsőoktatásban. Baján és Sárospatakon *népművelőket és könyvtárosokat képeztünk* az ottani tanítóképző főiskolákon, ahol *szakmanszégeket* vezettem évtizedeken át, de voltam óraadó és vendégtanár a pécsi és debreceni egyetemeken és huzamosabb ideig a Nyíregyházi Főiskolán is.

Iskolán kívüli szakmai munkám két legfontosabb tevékenységének a *Beke Pál és Makovecz Imre* vezetete *Közösségszolgálat Alapítványban*, valamint a népfőiskolai mozgalom megújításában való részvételemet tartom. Az előbbi, országos lefedettségű szakmai szervezetben *felső-magyarországi rezidensként* vettem részt. Ennek keretében, többek között, a rendszerváltás lázas éveiben, sikerrel avatkoztunk be Tokaj-hegyalja sötét privatizációs ügyeinek megakadályozásába. Következésképpen az Alapítványt fel is számolta a visszatapsolt szocialista kormányzat 1994-ben.

A másik, immár maradandónak látszó vállalkozás a *népfőiskolai mozgalom újjáéledése* óta pedig a népfőiskolák ügyében, tárgyában vagyok leginkább otthon. Egyrészt a pataki hagyományok miatt, hiszen Újszászi Kálmántól első kézből kaptam hozzá instrukciókat. Fel is újítottuk ott a népfőiskolát, mihelyt módunk volt rá a '80-as évek közepén, de bedolgoztam a Magyar Népfőiskolai Társaság szakmai kiadványaiba is, mint a *tudományos bizottság* vezetője. Többek között egy ma is használatban lévő szöveggyűjteményt írtam

nekik *Gyökerek és korszakok* címmel. A rendszerváltás utáni időben pedig a Beke-féle csapat *Lezsák Sándorral* került – mindkét fél számára eredményes – kapcsolatba, egy országjáró előadássorozat keretében. Így az akkor már példászerűen működő *Lakiteleki Népfőiskola* vezetője hívott meg intézményéhez tanácsadónak, szakmai konzulensnek.

H. R.: *Erre az időszakra visszatekintve elmondható, hogy a közművelődés és a szakmai felsőoktatási feladatok is jelentős szerepet tölthettek be az életében, és egyaránt van rálátása az elméleti és a gyakorlati területekre is. Az elmúlt években a Nemzeti Művelődési Intézet a felsőoktatási intézményekkel közösen dolgozta ki az új közösségszervezés szak koncepcióját. Ismerve az eddigi feladatellátást, illetve a szakma felsőfokú képzésének megteremtésében való szerepét az intézménynek, mi a véleménye a Nemzeti Művelődési Intézet szakmai munkájáról?*

dr. B. K.: Szinte személyes érintettséget érzek, amikor az intézet szóba kerül, mert egyidősek vagyunk, vagyis 1945-ben születtem én is, mint az intézet, amelynek tervezett céljait, koncepcióját eredetileg *Illyés Gyula* neve fémjelte, egy új korszak nyitányaként. A létező szocializmusban ugyanis, az igazán fontos ügyekben fontos Illyés Gyulára figyeltünk. Hadseregen kívüli tábournok volt, aki eligazított minket, hogy mi a hely-

zet az országban. Nem úgy, mint a politikusok. A másik, rendkívül fontos személyiség volt, aki sárospataki tanárként kapott megbízást az intézet igazgatói posztjára. Ő töltötte be először ezt a posztot. Már pataki tanár koromban összeismerkedtünk, és egyfajta atyai barátságba kerültem Harsányi Pista bácsival, akinek nagy szerepe volt a népfőiskolai mozgalom megújításában. Maga Lezsák Sándor is sokat tanult tőle, személyesen és hiteles írásából, hiszen ő még az első – két háború közötti – nemzedékhez tartozott.

Nos, az indulástól három nagy korszakot látok az intézet életében, miután nagyjából belátom ezt a háromnegyed évszázadot, amin immár túl vagyunk. Az első a *szabadművelődési korszak* volt. Amikor felszikkrazott a reménység, hogy lesz itt egy közösségi társadalom, lesz egy harmadik utas magyar világ. Ahogy azt megálmodták a népi írók mozgalmának a jelesei. Úgy tűnt, hogy a fasizmustól és a kommunizmustól egyaránt távol, egy valamifajta magyar szigetet, egy magyar utat tudunk itt kialakítani. A közművelődésben is remekül meglátszott ez; gyönyörű kezdeményezések voltak. Sajnos azonban a reménységek nagyon gyorsan szertefoszlottak, hiszen alig 3-4 évnek kellett eltelni, és a kommunista kurzus egy tollvonással megszüntette ezeket az önjáró művelődési intézményeket, az egyháziakat is, meg a civil szervezeteket, velük együtt a népfőiskolákat. Egy hosszú, sötét korszak következett, amelyben mintegy csak a szélárnyékban, vagy illegálisban működött a mi szakmánk. Azért persze itt is voltak kiváló emberek, akik meg tudták tenni, amit lehetett. Például az intézetnél, én arra emlékszem, hogy mivel a direkt politikától legtöbbször igyekezett távol tartani magát, a szakmai műhelyekbe zárkóztak be. Tehát már az '50-es években, de a '60-as

évektől olyan *műhelyek* alakultak ki, amelyben kiváló *néptáncosok*, *bábosok*, *filmesek*, *kórusvezetők*, *színjátszók* képzése folyt a szellemi szesztilalom idején.

A második nagy korszak, úgy gondolom a szabad művelődés után, a '70-es évek közepétől nyílt meg. 1974-ben született a közművelődési párthatározat és a közművelődési törvény, amelynek oldottabb légkörében a szakma mintegy lopakodó előrejutása valósult meg *Pozsgai* vezetése alatt. *Vitányi Iván*, aki évtizedekig vezette az intézményt, ügyesen használta ki a szűkre szabott lehetőségeket is. Például az előljáróság által erősen szorongatott *Beke Pált* is ő hozta az intézetbe a '70-es évek elején a művelődési otthon osztály vezetőjének. Ez a szervezeti egység aztán hihetetlenül sok konstruktív munkát végzett a szakmánkban. Az intézmények megújításnak egész sorozatát hajtották végre. Kezdve az előtér kísérletektől, a nyitott ház mozgalmon át a falusi művelődési házak, faluházak megalkotásáig. A kapcsolatépítés az építésszel is ekkor indult. Az akkor még nem annyira ismert *Makovecz Imre* éppen a sárospataki *Művelődés Háza* építése kapcsán fűzte szorosra a két szakmai csoport együttműködését. Én akkor éppen gyakorló népmű-

velő voltam vidéken, és így kerültem kapcsolatba ezzel a progresszív csapattal, amely gyakorlatilag 1994-ig együtt is maradt. Akkor a *Horn Gyula* vezette kormány haladéktalanul megvonta a támogatást egy nagyon ígéretes szakmai kezdeményezéstől. Ez volt a *Közösségszolgálat Alapítvány*. A rendszerváltáshoz fűzött vérmes reményeket így hamar lehűtötte az a represszió, amely tömeges munkanélküliséget, létbizonytalanságot hozott, beleértve a szakmai hálózat csaknem totális ellehetetlenülését. Állás nélkül maradt a népművelők nagyobb része, vagy olyan kompromisszumokra kényszerült, amit sokan már elviselhetetlennek tartottak.

A harmadik korszak nagyjából azzal az időszakkal vethető egybe, mióta *Závogyán Magdolna* az intézet vezetője. Művelődéstörténeti tény, hogy vele egy olyan intézményi, tartalmi és formai rekonstrukció indult meg, amelyet régóta várt már a szakma. Olyan számottevő mennyiségi és minőségi gyarapodást tudott teremteni egy viszonylag rövid időintervallumban, amelyhez hasonló fejlesztés csak a hetvenes évek derekán történt meg, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy ez egyben *a szakma szerves fejlődését, saját, immanens törvényeit* követte, a ko-

Az *Idő és rend* című szakmatörténeti kiadvány dedikálásán 2017-ben

rábbi, felülről vezérelt átalakítással ellentétben.

Úgy gondolom, hogy ez a három korszak az, amelyik az intézet csúcsteljesítményeit mutatta fel, mindegyik a maga lehetőségeinek megfelelően. Ez persze egy befejezetlen történet, mert e legutóbbi fejezet még korántsem tekinthető lezártnak. Sőt, a látványos eredmények – reményeink szerint – még ezután fognak kibontakozni, ebben a vadonatúj környezetben. Négy évvel ezelőtt ugyanis, amikor az Intézmény Corvin téri jelenléte megszűnt, nagy aggodalom töltötte el a szakmát, hogy zászlós hajó nélkül maradunk ezeken a háborgó nemzetközi vizeken. De most, hogy ebben a gyönyörű épületben van a hosszú távú berendezkedés, bízhatunk benne, hogy a kizökkent idő helyrebillent. Végre megint van egy olyan bázisintézmény, amely az elkövetkezendő száz évben betöltheti azt a feladatot, amit a korábbi az elmúlt évszázadban.

H. R.: *Két éve kapcsolódott be a Nemzeti Művelődési Intézet Szenior műhelyébe. Hogyan értékeli ennek a csoportnak a munkáját?*

dr. B. K.: Nagy örömmel tölt el, hogy az újjászerveződött szakma

és az utánunk jövő generációknak eszébe jutott, hogy korábban is volt valamilyen fajta közművelődés, iskolán kívüli művelődés. Szerencsére minden korban voltak szolgáltatók, akik tették a dolgukat, *ahogy lehetett*. Akik még élnek a korosztályunkból, ezáltal alkalmasak arra, hogy időnként találkozzanak mai kollégákkal, a derék-haddal és a fiatalokkal. Megoldóképleteket ugyan nem osztogatunk, de véleményünket, meglátásainkat elmondjuk a látottakról, hallottakról, amivel talán hozzájárulunk az egymást követő nemzedékek párbeszédéhez, együttműködéséhez.

H. R.: *Említette a Nemzeti Művelődési Intézet új székházát. Milyen gondolatok fogalmazódtak meg önben, amikor belépett ebbe az épületbe?*

dr. B. K.: Imponálón elegáns, egyben lenyűgöző látvány maga az épület. Igazán méltó a vállalt feladathoz. Különös, hogy inkább kelti egy korabeli kastély, egy főúri rezidencia benyomását, mint egy hivatalos intézményét. A Makoldiak fríze amúgy is ismerős, mert az alkotók a szülőföldem környékéről származnak, nagy tisztelője vagyok munkásságuknak. A beren-

dezés is csodálatos; mondhatom, hogy barátságosabb, mint a Corvin téri volt, nem beszélve arról, hogy újabb is. Az még egy külön öröm, hogy vidéken kapott helyet, nem a fővárosban. Nem kell mindennek Budapesten virítani, hiszen egyáltalán nem biztos, hogy ott a legmagasabb a kultúra, ahol legtöbb közút, vasút összefut.

Nagy-nagy várakozással tekintünk a fejlesztések elé is. Remek dolog, hogy a Lakiteleki Népfőiskola közelségében van, mondhatni egy telken helyezkednek el egy olyan népfőiskolával, amely a kontinens legjobb hagyományait őrzi. Talán mondhatom ezt annak az ismeretnek a birtokában, amit a nyugati országokban tapasztaltam az elmúlt évtizedekben. Ez a fajta eredeti szellemiség, ami egyaránt követi a grundtvigi szellemiséget és a hazai hagyományokat, ma már kiveszőben van Európa nyugati térfelén. Már csak ezért is öröm, hogy így egymás mellett, együtt, hasonló célokért, egy szervezeti keretben, mégis az önállóságát megtartva tud működni mindkét intézmény.

H. R.: *Ön szerint milyen helyzetben van most a magyar kultúra, a magyar közművelődés?*

dr. B. K.: Nehéz röviden megfogalmazni, hiszen ellentmondásos a helyzet. A rendszerváltás óhatatlanul lejtmenetet hozott. Örültünk, hogy a rendszer megváltozott, de rengeteg hátrányt, veszélyt okozott, a szakma szétszéledt, ennek a rekonstrukciója még valószínűleg sokáig fog tartani. Az utóbbi 10 év tapasztalatai mégis azt mutatják, hogy végre ismét felszálló ágba került a nemzet, van remény arra, hogy a saját arculatát kialakítsa. Visszanyeri azt az arculatát, amelyik összetéveszthetetlené tette-teszi az európai kulturális palettán. Ahogyan én látom, most kerül vissza az intézmény abba a szerepkörbe, amelyik számára eredendően rendeltetett. A közösségi

Dr. Balácsi Károly órát tart a Tessedik Kollégiumban

A Nemzeti Művelődési Intézet székházavatóján 2020. október 3-án

művelődés vezető szerepét kell felvállalnia, és erre ebben a korszakban, a mostani vezetői helyzetben és munkatársi légkörben, megvan a lehetőség arra, hogy az emelkedőben lévő nemzetet messzemenően segíteni tudja.

H. R.: *Ezeket túl milyen kép van önben a kultúra jövőjét illetően?*

dr. B. K.: Ami az elkövetkező idők stratégiai munkálatait illeti, itt elsősorban a *lokális erősítés* kell említenünk. Úgy gondolom, a nemzet sorsa alapvetően attól függ, hogy a helyi közösségek hogyan találják magukra, hogyan szerveződnek újjá. A társadalmi szövetrendszer szétszilárdási folyamatának meg kell szünnie, a helyi közösségek segítése, támogatása a lehető legfontosabb dolog. Ebből kell kiindulnia mindennek. Különösen most, a globalizmus hihetetlenül agresszív terjeszkedése mellett. Nem gondolom, hogy a lokalitások feltartóztatják azt a nyomulást, amit a globalizmus tesz mind a gazdaságban, mind a kultúrában, de részint okos együttműködést, másrészt pedig ellenerőt kell, hogy képezzen. Ez a legfontosabb dolog, ami szerintem a jövőben kulcskérdés a nemzet és a kultúra jövője szempontjából.

A másik tennivaló a világ gyors változásának tényéből következik. Gyerekeink és unokáink egészen másként látják a világot, mint mi, más forrásokhoz nyúlnak. Ezt nem hagyhatja figyelmen kívül a szakma. Mindenképpen elére kell állni

a kultúra *digitalizációs trendvonalának*. Az új eszközök, metódusok felhasználásával kell a művelődés folytonosságát fenntartani, a nemzeti kultúra elsajátítását biztosítani. Ugyanakkor ne feledkezzünk meg az úgynevezett analógiás kultúráról se. Ugyanis az *analógikus gondolkodás* egy ősi és nagyon eredményes emberi tevékenység. Az analógiás gondolkodás a szív kultúrája is, nemcsak az észé. Ebben szintén változást látok. Mintha az emberiség egy kicsit meglegelte volna azt a tiszta racionalizmust, amelyet a felvilágosodás kora óta követ, és visszatérne ez a fajta analógiás szemléletmód, amelyik mind a jobb, mind a bal agyféltekét igénybe veszi. Amelyik a társas kapcsolatokat, az érzelmeket, a szív kultúráját is visszahozza. Ez nagyon-nagyon fontos dolog, erre ugyancsak figyelnie kell a mi szakmánknak. Ezek szem előtt tartásával valósulhat meg az a *szakmai emancipáció*, amelyik oly régen kívánatos. Hiszen a közművelődés, a népművelés, nevezzük bármiképpen, az iskolán kívüli művelődés, ahhoz, hogy elnyerje méltó helyét a hazai szakmastruktúrában, az ér-

telmiségi foglalkozások hierarchiájában, ki kell, hogy építse a képzés teljes vertikumát. Ez egy hihetetlenül fontos feladat, amelyen belül a népfőiskolát külön meg kell említenem, amelynek a felnőttképzés bázisintézményévé kell válnia. A Kárpát-medencei hálózat kiépítésében, kialakításában, szakmai fejlesztésében magam is részt vettem az elmúlt években. Mintha mostanra ért volna be az idő arra, hogy a lokalitások, a kistérségek a népfőiskolára mint nagy lehetőségre tekintsenek, mintegy szellemi műhely kiépítésére gondoljanak, amikor ezt fejlesztik, hiszen az *templom, iskola és műhely* egyszerre. Ez a szemléletmód most kezd lábra állni. És úgy látom, hogy az erdélyi régióban is nagyon komoly pezsgés indult meg az utóbbi időben, a Dunántúlon, Felső-Magyarországon, a Duna-Tisza közén, a régiók, úgy látom kezdenek megéledni. A Lakiteleki Népfőiskola Alapítvány mellett nagyon jó kezekben lesz a Nemzeti Művelődési Intézet gondozásában is ez a feladat, amely ennek a hálózatépítésnek a munkáját nagyrészt föl vállalta. Kívánom, hogy a lehető legnagyobb becsúval, hozzáértéssel segítse ezt a nemes célt.

H. R.: *Bízunk benne, hogy így lesz, annál is inkább, mert a Nemzeti Művelődési Intézet a hálózatépítésen túl a digitalizáció, a digitális oktatás, illetve a különböző képzések, a közművelődési szakemberképzés területén is nagyot lépett előre, és ez biztató jövőképet vetít előre. Köszönöm a beszélgetést!*

DR. BALÁZSI KÁROLY művelődéstörténész, település- és közösségfejlesztő, nyugalmazott főiskolai tanár. Fél évszázados szakmai munkája során két főiskolán vezetett közművelődési tanszéket, oktatott szakmai tárgyakat. A Beke Pál, Makovecz Imre vezette Közösségszolgálat Alapítvány munkájában, mint felső-magyarországi rezidens vett részt. A népfőiskolai mozgalom megújításán 1986-tól dolgozik. A Sárospataki Népfőiskolai Egyesület alapító elnöke, a Magyar Népfőiskolai Társaság tudományos bizottságának vezetője, majd a Lakiteleki Népfőiskola tanácsadója, illetve a Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat kidolgozásának segítője volt. Jelenleg a Nemzeti Művelődési Intézet hálózatépítő munkatársainak mentora. Hét szakkönyvet, szöveggyűjteményt, olvasókönyvet írt, szerkesztett, számos dolgozatot publikált.